

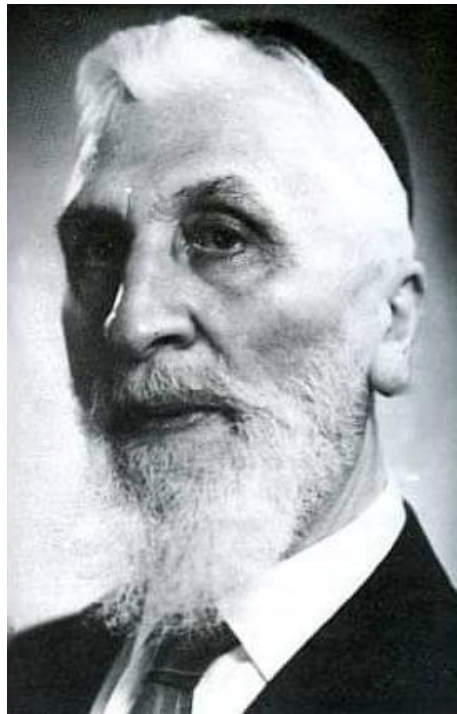
ИСТОРИЯТА СЪС СЕМЕЙСТВО АЛКАЛАЙ В ЮГОСЛАВИЯ И БЪЛГАРИЯ

Димитър Григоров

Историята започва на 6 април 1941 г. с жестоките германски бомбардировки на Белград. Отвореният ѝ край е на 12 декември 1943 г. Тези точни хронологични граници са определени от два различни типа исторически източници. Началото е посочено в лични свидетелства и късни спомени. Крайната дата е написана на машина в един документ, отразяващ дейността на югославската бюрокрация от дипломатическото ведомство. Самата развързка на историята засега остава неизвестна.

Бягството от Европа на върховния равин д-р Алкалай

Ил. 1 Равинът Исак Алакалай

На 6 април 1941 г. след поредната вълна от безмилостни немски бомбардировки срещу югославската столица хиляди жители напускат града. Сред тях е и главният равин на Югославия д-р Исак Алкалай. Той се опитва да се спаси заедно с жена си, дъщеря си и зет си. Бягството му е описано от самия него още по време на войната, в късните спомени на дъщеря му Наоми от 1989 г., в кратки информации от еврейската преса в Палестина, американските и британските вестници. Съвсем бегло събитията са споменати и в некролога на равина. Той е публикуван в американския „Ню Йорк Таймс“ по повод смъртта му през декември 1978 г. в САЩ¹. Допълнителна информация се открива също така в югославските дипломатически документи от легациите в Анкара, Техеран и генералното консулство в Истанбул.

Кой е Исак Алкалай? Върховният сефарадски равин на Югославия е роден на 25.11.1882 г. в българския град Самоков. Като дете се преселва в София. По-късно заживява в град Земун. Тогава той е част от Австро-Унгария и се намира на река Сава точно срещу Белград. Именно в сръбската столица

¹ [New York Times, December 30, 1978](#)

Исак Алкалай завършва гимназия. Следва във Виена. През 1911 г. е избран за Главен равин на Кралство Сърбия. По време на Първата световна война активно подкрепя сръбската национална пропаганда в САЩ. Близък е до сръбската династия Караджорджевич. През 1923 г. е посочен за Върховен равин на Кралството на Сърбите, Хърватите и Словенците. През 1932 г. става сенатор².

Ето как той описва началото на своето бягство от Европа:

МАЛКО ПРЕДИ ДА НАСТЪПИ НОЩТА, НАЙ-ГОЛЯМ БРОЙ БЕЛГРАДЧАНИ НАПУСНАХА ГРАДА. ТРЪГНАХМЕ И НИЕ ОТ БЕЛГРАД. ТАЗИ НОЩ СТОЛИЦАТА НИ ПРЕДСТАВЛЯВАШЕ УЖАСНА ГЛЕДКА. ВЪРВЯХМЕ ПРЕЗ ОПУСТОШЕНИТЕ УЛИЦИ ... ПРОСТО ТРЯБВАШЕ ДА ОТИДЕМ ПО-ДАЛЕЧ, КОЛКОТО Е ВЪЗМОЖНО ПО-ДАЛЕЧ ОТ ТЕЗИ АДСКИ РУИНИ И ПОЖАРИ ... СЕЛАТА БЯХА ПЪЛНИ С БЕЖАНЦИ. ЗА МНОЗИНА ЦЕЛТА БЕШЕ ДА СТИГНАТ ДО КОЕТО И ДА БИЛО МЯСТО БЛИЗО ДО ЖЕЛЕЗНИЦАТА И ДА ОТИДАТ НА ЮГ, МИСЛЕЙКИ, ЧЕ ЩЕ БЪДАТ НАЙ-ДОБРЕ ЗАЩИТЕНИ НЯКЪДЕ, КЪДЕТО КОНЦЕНТРАЦИЯТА НА НАШАТА АРМИЯ Е НАЙ-ГОЛЯМА ... ПЪТУВАХА, РАЗБИРА СЕ, В ЗАТВОРЕНИ И ЗАТЪМНЕНИ ВАГОНИ.³

Важни подробности за по-нататъшния път на семейството на Върховния равин Алкалай дава неговата дъщеря Наоми или Мими в свое писмо от 1989 г. Според нея е имало още двама души с тях. Това са „Майката на Артур“, т.е. майката на нейния съпруг и още едно лице, за което все още не разполагаме с данни („Хеди“). Така групата се състои от шест души. Според Наоми не пътуват с влак, а пеша или с каруци. След три дни достигат до град Ягодина. В свидетелствата си Исак Алкалай пише, че напускат Ягодина, която е сред немногото градове в Източна Сърбия, оказали съпротива, малко преди немците да го превземат. Наоми обаче, твърди, че не са успели да избягат навреме и са останали в една изоставена къща в покрайнините на Ягодина, в която местни цигани им дават под наем две стаи. Тя си спомня, че са стояли там две седмици. Когато започва да става опасно, с фалшиви пропуски групата успява да се прехвърли в Ниш. Този град също е окупиран от германците. Според Наоми там Гестапо търси баща ѝ. Даже има награда за него. Според Исак Алкалай в Ниш германците арестуват председателя на еврейската община и еврейския свещеник. Отново с големи трудности Наоми успява да намери пропуски и всички отиват в Пирот. Този град вече се намира в българската окупационна зона. В свидетелството на Исак Алкалай се уточнява, че пристигат в Пирот на 30 април⁴. Какви са впечатленията му от града?

НЕ ЧУВСТВАХМЕ, ЧЕ ИМА ГРАНИЦА МЕЖДУ НИШ И ПИРОТ, ВЪПРЕКИ ЧЕ ПИРОТ И ЦЕЛИЯТ РАЙОН БЯХА В БЪЛГАРСКИ РЪЦЕ. ПИРОТ ИЗГЛЕЖДАШЕ НОРМАЛНО. НЕ Е ИМАЛО СРАЖЕНИЯ ... В ПИРОТ ИМАХМЕ ВЪЗМОЖНОСТТА ДА РАЗГОВАРИМЕ С МНОГО ОТ НАШИТЕ ПЛЕННИЦИ, КОИТО СЕ ВРЪЩАХА ОТ РАЗЛИЧНИ ЛАГЕРИ. ВСИЧКИ, БЕЗ РАЗЛИКА, ГОВОРИХА ЗА ТРУДНИТЕ ОБСТОЯТЕЛСТВА, ПРИ КОИТО НАШИТЕ ПЛЕННИЦИ ЖИВЕЯТ В ГЕРМАНСКИ ПЛЕН.⁵

Наоми си спомня, че прекарват няколко седмици в града. При българите било относително спокойно, твърди тя. Но нещата се променят. Причината е, че немците

² https://sh.wikipedia.org/wiki/Isak_Alkalaj; Cohn-Sherbok, D. Dictionary of Jewish Biography. Oxford University Press, 2005, p. 9

³ Според справката за равина в Уикипедия на иврит Алкалай напуска Белград чак на 21 април, малко преди немците да го арестуват.

⁴ https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%A6%D7%97%D7%A7_%D7%90%D7%9C%D7%A7%D7%9C%D7%A2%D7%99

⁴ <https://www.facebook.com/116512758460523/photos/vrhovni-verski-poglavar-jevreja-srbije-i-jugoslavije-rabin-dr-isak-alkalaj-uteka/116614238450375/>

⁵ https://m.facebook.com/116512758460523/photos/vrhovni-verski-poglavar-jevreja-srbije-i-jugoslavije-rabin-dr-isak-alkalaj-uteka/116614238450375/?_rdr

заповядват претърсване на Пирот за оръжие и чужденци. Семейство Алкалай за малко да бъде заловено, но със застъпничеството на сръбския общински председател получават разрешително да заминат за София. Там Алкалай имат роднини. Това е много важно за тях, защото тези роднини ги крият и същевременно ги уреждат да отпътуват към Истанбул. Това става по спомените на Наоми с последната преди германското нападение срещу СССР съветска гемия по маршрута Одеса-Варна-Истанбул. Наоми пише, че именно по време на плаването, те научават за началото на войната срещу СССР. В Истанбул⁶ семейство Алкалай се свързва с югославските власти. С тяхна помощ по спомените на Наоми те първо заминават за Палестина и после за Кайро. Равинът Исак Алкалай е изпратен в САЩ. Там цялото семейство се събира⁷. До края на войната Исак Алкалай работи за каузата на югославското емигрантско правителство. След войната той се превръща в един от лидерите на сефарадската еврейска общност в САЩ и до смъртта си е активен член на Дружеството на югославските евреи там.

Историята с неочаквано продължение

Историята на семейството на Върховния равин Алкалай има щастлив край. Те оцеляват. Междувременно, други хора от фамилията Алкалай също се опитват да заминат за Палестина. На 15 септември 1942 г. югославската легация в Техеран изпраща шифрована телеграма на легацията в Анкара. Текстът е съвсем кратък „Семейство Алкалай тук. Моля изпратете ни тяхната поща. Соколович“⁸. Следва написано на ръка по-подробно писмо вероятно също от Техеран за Анкара, датирано на 16 септември 1942 г. В него се изяснява, че от Истанбул за д-р Алкалай, който от няколко месеца вече е в Америка, е пристигнала телеграма на френски език: „Ние сме в София. Опитайте се да издействате турски, сирийски и палестински визи за Кари, Лили, Леонтин Алкалай“. По-нататък се прави предположението, че става дума за някакви роднини на равина Алкалай. Те някак си са стигнали до София и сега молят да „продължат нататък“. В писмото се изказва надежда, че югославската легация в Анкара ще успее да уреди турски визи, „а по-нататък няма да е трудно“. Дипломатът добавя, че може би не е лошо да се помогне на „тези лица да се прехвърлят“ с цел да се набавят сведения. Накрая писмото завършва с молба до легацията в Анкара да извести за намеренията и действията си по въпроса⁹.

В същия ден, 16 септември, югославският пълномощен министър в Анкара Шуменкович¹⁰, един от най-влиятелните югославски дипломати, изпраща телеграма до Генералното консулство в Истанбул с искане то да осигури и изпрати писмени гаранции,

⁶ Според бюлетина на Еврейската телеграфна агенция, издаван в Ню Йорк, Исак Алкалай пристига в Истанбул на 7 юли. В краткото съобщение пише, че равинът е напуснал Белград на 7 април, т.е. непосредствено след началото на германското нападение. [JTA, Daily News Bulletin, Vol. VIII, No. 174, Tuesday July 8, 1941, p. 2](https://www.jta.com/article/1941-07-08/1941-07-08-jta-daily-news-bulletin-vol-viii-no-174-tuesday-july-8-1941-p-2)

⁷ <https://www.facebook.com/116512758460523/photos/vrhovni-verski-poglavar-jevreja-srbije-i-jugoslavije-rabin-dr-isak-alkalaj-uteka/116614238450375/>. Според публикация в Ню Йорк Таймс Алкалай трябвало да замине за Южна Африка, където да се присъедини към югославското правителство, което явно е погрешна информация. [New York Times, 1 august 1941, p. 6](https://www.nytimes.com/1941/08/01/nyregion/01-alkalaj.html)

⁸ [AJ 370-18-286](https://www.nytimes.com/1941/08/01/nyregion/01-alkalaj.html)

⁹ [AJ 370-18-422](https://www.nytimes.com/1941/08/01/nyregion/01-alkalaj.html)

¹⁰ Става дума за д-р Илия Шуменкович (1881-1962) – бивш четник, югославски дипломат, пълномощен министър в Анкара (1939-1945). Вж. https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%98%D0%BB%D0%B8%D1%98%D0%B0_%D0%A8%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%9B; Жупанчић, Т. Посланство Краљевине Југославије у Турској – Цариград, Анкара 1919-1945. (1890-1945). Историјат ствараоца и значај архивске грађе фонда. - Часопис Архив, год. V број 2, 2004, с. 10-25

че след пристигането си в Цариград Кари, Лили и Леонтина Алкалай ще получат сирийски и палестински визи¹¹.

Следващият документ, свързан с югославските усилия по въпроса за уреждането на визите на роднините на Исак Алкалай, е чак от 10 април 1943 г. Той е на френски език и е отговор от британското посолство в Анкара до Югославската легация. В него се посочва, че то е в отговор на югославска молба „от преди няколко дни“ за получаване на британски гаранции за виза. Британският дипломат пише, че такива ще бъдат ще бъдат предоставени. Основна роля за това има г-н Уитал, който гарантира, че ще може да вземе такива визи за „Кора“, Лили и Леонтина при тяхното пристигане в Истанбул¹². Въпросният Уитал вероятно е представител на изтъкната еврейска търговска фамилия с британско гражданство от град Смирна. Освен всичко друго търговската къща на Уитал се занимава активно с покупко-продажба на опиум от Балканите през XIX и XX век, за което свидетелстват и български дипломатически документи от времето на Първата световна война, когато българските производители и търговци на опиум търсят пазар за своята продукция¹³. Намесата на такъв влиятелен човек при издействането на британска виза за намиращите се в затруднено положение роднини на равина Алкалай, показва до голяма степен хазартния начин, по който се получават визи по това време и липсата на ясни критерии. По-нататък британският дипломат пише, че до турското министерство на външните работи е изпратена нота под номер 160 от 10 април, в която се гарантира издаването на британски визи и се моли министерството да посъветва турския консул в София да предостави турски транзитни визи¹⁴.

След два месеца следва ново развитие по случая. Югославската легация в Анкара иска от Генералното консулство в Истанбул информация относно трите роднини на равина Алкалай. В писмото на Легацията погрешно е написано, че искането до Генералното консулство за издействие на гаранции за визи от британците, е изпратено на 18 октомври 1942 г. Вече видяхме, че това се случва на 16 септември 1942 г. В писмото е посочено също така, че „Кари“ (така е написано името в документа – бел. авт.), Лили и Леонтина са дъщери на „нашия Върховен равин“, което също се оказва грешка. От Легацията също така пишат на Консулството за споменатите вече гаранции от Уитъл, за които са били уведомени от британското посолство още на 10 април. Легацията се интересува дали споменатите лица вече са преминали през Истанбул, идвайки от София¹⁵.

Истанбул отговаря на Анкара на 15 юни 1943 г. В отговора се посочва, че „нашите граждани“ Кари, Лили и Леонтина още не са стигнали Истанбул¹⁶. Отговорът на консулството се основава на доклад, получен от Голдин¹⁷, заместник на отговарящия за еврейските бежанци в Истанбул Хаим Барлас¹⁸.

¹¹ [AJ 370-18-423](#)

¹² [AJ 370-18-424](#)

¹³ ЦДА, ф. 321к, оп. 9, а.е. 22, л. 3, <http://anamnesis.info/node/1228>

¹⁴ [AJ 370-18-424](#)

¹⁵ [AJ 370-18-425](#)

¹⁶ [AJ 370-18-426](#)

¹⁷ Става дума за представителя на Спасителния комитет на Еврейската агенция в Истанбул д-р Йосиф Голдин, заместник на Хаим Барлас.

¹⁸ Хаим Барлас (1898-1982) е начело на Спасителния комитет на Еврейската агенция в Истанбул, който е част от [Спасителния комитет на Еврейската Агенция](#).

Около месец по-късно, на 10 юли 1943 г., следва ново писмо от британското посолство в Анкара до Югославската легация. В него любезно се припомня, че на 10 април е получено искане, свързано с намиращите се и очакващи турски транзитни визи в София „г-ци Кора, Лили и Леонтин Алкалай“. Чрез британският паспортен служител в Истанбул трите имена са съобщени в Турското министерство на външните работи с искането да се ангажират да инструктират турския консул в София да издаде визи при поемане на гаранции от страна на британците, че те ще осигурят входни визи за Сирия и Палестина. От Министерството, обаче, отговорят на британската легация, че лице на име Кора Алкалай не съществува, но че останалите „млади дами“ фигурират в паспорта на един господин, наречен Захра Карл Алкалай, който изглежда да е техен баща. Турският консул не е склонен да даде виза на г-н Алкалай, който не е включен в инструкциите, които е получил. Британското посолство иска повече информация по случая¹⁹.

На 21 август в Югославската легация в Анкара пристига ново писмо. Този път то обаче, е изпратено от Плевен, България. Писано е на ръка на френски език. Писмото започва по следния начин: „Получих вашето любезно искане, в отговор на което бих искал да знаете, че: името ми не е Кори, а Карл Захари Алкалай“. След това авторът посочва, че жена му е родена на 23 март 1921 г. и моминското ѝ име е било Лили Жак Нисимов. „Дъщеричката им“, както нежно пише Карл Алкалай, се нарича Леонтин Карл Алкалай. По-нататък се уточнява, че Исак Алкалай е пръв братовчед на бащата на Карл Захари Алкалай и че Исак и Захари са синове на двама братя. Според Карл към писмото той изпраща две снимки, които са му поискани. Карл също така изказва големите си благодарности без да става ясно на кого точно, като моите предположения са, че би могло да са предназначени за г-н Уитал, за някой от активистите на Еврейския спасителен комитет в Истанбул или за някой от югославските дипломати в Истанбул и Анкара. В същото време Алкалай съобщава, че „въпреки моето огромно желание да отида в Палестина“, властите в страната, най-вероятно българските, не му разрешават²⁰.

Последният документ за българските роднини на Върховния равин на Югославия, д-р Исак Алкалай, е от 10 декември 1943 г. Той е на Югославската легация в Анкара и е адресиран до Генералното консулство в Истанбул. В писмото се посочва, че става дума за отговор на вече споменатия отговор на самото консулство до легацията от 15 април 1943 г. Легацията иска от консулството да настоява за входни визи за Сирия и Палестина пред британското консулство в Истанбул вместо за госпожиците Кари, Лили и Леонтина Алкалай за г-н Карл Захари Алкалай, неговата жена Лили и дъщеря им Леонтина. Подчертава се, че те са близки роднини на Върховни равин Исак Алкалай. Писмото завършва с обяснението, че г-ца Кари Алкалай не съществува и поради това турските консулски власти в София не са могли да използват одобрените преди това за „трите госпожици“ турски транзитни визи²¹. Всъщност за три госпожици изобщо не може да се говори. Има господин, госпожа и тяхното дете.

В българските архиви също са запазени няколко документи по случая. Те са от 1942 г. и 1943 г. Предоставят ни още малко детайли за тази история. Документите са публикувани на свободен достъп онлайн на сайта на Държавна агенция „Архиви“ в колекцията „ПРЕМИНАВАНЕ НА ЛИЦА ОТ ЕВРЕЙСКИ ПРОИЗХОД ПРЕЗ БЪЛГАРИЯ

¹⁹ [AJ 370-18-427](#)

²⁰ [AJ 370-18-428](#)

²¹ [AJ 370-18-429](#)

(1939-1945)²². Първият такъв документ е Заявление от Карл Захари Алкалай от 9 октомври 1942 г. до консулския отдел на българското Министерство на външните работи. С него Алкалай моли Министерството да потвърди за него, за жена му, Лили Карл Алкалай, и за дъщеря му, Леонтина Карл Алкалай, че ако заминат за чужбина ще имат право по-късно да се завърнат в България. Удостоверението трябва да послужи пред Швейцарското посолство²³. Още в същия ден от Министерството му издават нужното удостоверение, в което се подчертава, че:

[...] всички БЪЛГАРСКИ ПОДАНИЦИ, в това число и тия от еврейски произход, които са заминали за чужбина с редовен паспорт, са свободни да се завърнат в пределите на ЦАРСТВОТО, ДОКАТО ТРАЕ ВАЛИДНОСТТА НА ПАСПОРТА ИМ.²⁴

Следващият документ е от 15 февруари 1943 г. Той е сходно на предишното заявление на Алкалай от октомври 1942 г. Този път обаче исканото удостоверение трябва да послужи пред Турската легация²⁵. Отговорът на бившия легационен съветник в Анкара и в този момент съветник в Консулско-стопанската дирекция на МВРИ Никола Ванчев²⁶, който впрочем според досегашните изследвания на Ваня Гезенко²⁷ е сред българските дипломати с най-голям принос за издаване на визи на евреи, е от същия ден. Той е сходен с предишния отговор на Министерството, който Алкалай получава през октомври 1942 г.²⁸

Вместо заключение

Какви изводи може да се направят от историята на семейство Алкалай? На първо място може да се проследи маршрута на бягството от Европа на югославските Алкалай. Това е възможно въпреки някои разминавания в сравнението между непосредствените свидетелства на д-р Исак Алкалай и по-късните спомени на дъщеря му Наоми. Пътуването започва в Белград, следва престой в Ягодина, Ниш, Пирот, София, преминава през Варна, за да достигне Истанбул. Оттам по-различни пътища семейство Алкалай достигат до САЩ. С голяма доза вероятност може да се твърди, че в София те са подслонени именно от техните роднини Карл и Лили Алкалай. Неслучайно в края на 1942 г. Карл Захари Алкалай се опитва да поиска застъпничеството на Исак Алкалай за получаване на визи, с които да достигне до Палестина. Изглежда това става след неуспешен опит да си издейства такива чрез легацията на Швейцария в София. От документите е трудно да се каже дали изобщо българските роднини на Върховния равин на Югославия са получили подкрепа от него. Според мен по-скоро не. Това заключение правя въз основа на съдържанието на документите от югославските архиви. От тях личи,

²² [https://jews.archives.bg/91-%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%9C%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%95%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9B%D0%98%D0%A6%D0%90%20%D0%9E%D0%A2%20%D0%95%D0%92%D0%A0%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%9A%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%98%D0%97%D0%A5%D0%9E%D0%94%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%20%D0%91%D0%AA%D0%9B%D0%93%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%AF%20\(1939-1945\)](https://jews.archives.bg/91-%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%9C%D0%98%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%95%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9B%D0%98%D0%A6%D0%90%20%D0%9E%D0%A2%20%D0%95%D0%92%D0%A0%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%9A%D0%98%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%98%D0%97%D0%A5%D0%9E%D0%94%20%D0%9F%D0%A0%D0%95%D0%97%20%D0%91%D0%AA%D0%9B%D0%93%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%AF%20(1939-1945))

²³ ЦДА, ф. 176^к, оп. 11, а.е. 2379, л. 38

²⁴ ЦДА, ф. 176^к, оп. 11, а.е. 2379, л. 37

²⁵ ЦДА, ф. 176^к, оп. 11, а.е. 2450, л. 151

²⁶ [https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%92%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2](https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0_%D0%92%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2;) ;

²⁷ Вж. примерно Гезенко, В. Когато решим да открянем вратата на историята. – Еврейски вести, 27 януари 2017 г. / 29 тевет 5777, Година LXXIII, Брой 2 (1786), с. 1, 4, 5, 8, <https://www.shalom.bg/wp-content/uploads/2017/02/EvrV2017-2.pdf>

²⁸ ЦДА, ф. 176^к, оп. 11, а.е. 2450, л. 150

че изглежда не е имало връзка между югославските дипломати в Техеран, Анкара и Истанбул с установилия се в САЩ Алкалай. Защо? Защото дипломатическите служители дълго време изобщо не са наясно с идентичността на опитващите се да получат визи в София лица. Дипломатите считат, че става дума за три „госпожици“. В един документ даже се твърди, че те са дъщерите на равина. Това буди недоумение и поставя въпроси за информираността, както на югославските дипломатически представителства в Турция, така и на британците. Все пак само година по-рано Върховният равин пристига в Цариград. Измъкването му от окупирана Европа е отразено в еврейската и американската преса. Югославските и британските дипломати би трябвало да имат информация за членовете на семейството на равина. Още повече той е бивш сенатор. Близък е на династията. Също така е близък с емигрантското правителство, на което югославските дипломатически представителства служат. Всъщност изминават месеци, докато благодарение на взаимодействието на британските дипломати в Турция и турските в София най-накрая се разбира за кои лица точно става дума. Необходима е цяла една година, докато стигне до ново искане за визи вече за семейството на Карл Захари Алкалай, син на първия братовчед на д-р Исак Алкалай, българския еврейин Захари Алкалай²⁹. През лятото на 1943 г. Карл Захари Алкалай успява лично да напише писмо. То по може би нелегален канал попада в югославската легация в Анкара. Писмото, както вече беше посочено, е изпратено от Плевен. Това показва, че семейство Алкалай, което иначе живее в София на улица „Тетевенска“, вече е било интернирано в провинцията. През декември 1943 г. югославският шарже д'афер в Анкара отправя искане до Генералното консулство в Истанбул. Легацията настоява Консулството да се обърне към британските консулски власти за получаване на визи за Сирия и Палестина за българските роднини на югославския равин. От по-нататъшните дипломатически документи нито в България, нито в югославските архиви обаче, не се разбира дали историята за софийските Алкалай има щастлив край. Липсата на връзка по въпроса за получаването на визи между заминалите за САЩ югославски Алкалай и българските донякъде се потвърждава и от това, че в късните си спомени Наоми Алкалай не споменава нищо дали баща ѝ е помогнал на българските си роднини. С оглед на това, че тя подчертава обстоятелството, че в София югославските Алкалай са получили подслон и решаващо съдействие, за да се измъкнат, то ако е имало усилия на свой ред те да подпомогнат българските си роднини, едва ли тези усилия щяха да бъдат премълчани. Поне според мен намиращите се през 1942 г. в САЩ Алкалай не са разбрали изобщо или не са разбрали навреме за случващото се с техните роднини. Ето защо предполагам, че югославските дипломати са действали по свое усмотрение и според възможностите си без никаква координация със семейство Алкалай в САЩ.

От документите се виждат и други интересни подробности за еврейската емиграция през Втората световна война. Правят впечатление действията на британските власти. По принцип по вътрешнополитически съображения те се опитват да възпрепятстват прилива на евреи в Палестина по време на войната. Но изглежда, че когато са изправени пред дипломатическите усилия на други страни, както в частност тук на Югославия, и което е по-важното, тези усилия са съчетани с важната намеса на влиятелни хора като г-н Уитал, то тогава британците са склонни да окажат съдействие. Другият важен детайл е, че поне според спомените на Наоми Алкалай, а едва ли такава

²⁹ Кажки речи единственото споменаване на Захари Алкалай е в България 20 век: Алманах. Панайотов, Ф. (ред.). С., с. 462. В публикацията се отбелязва, че Алкалай членува едновременно в Бней-Брит и масонската Велика ложа на България.

ключова подробност, би могла да не бъде вярна, се оказва, че еврейската емиграция по море от българските пристанища не е прекратена и след влизането на България в Тристранния пакт. Изглежда тя продължава, само че на по малки групи и в случая с помощта на съветски кораби, които осъществяват плавания преди 22 юни 1941 г. Впрочем, в български полицейски донесения, основаващи се на сведения, събрани от полицейски агенти и доносници по варненските кръчми, тази дейност на съветските матроси не е останала незабелязана.

THE STORY WITH THE ALCALAY FAMILY IN YUGOSLAVIA AND BULGARIA

Dimitar Grigorov

The article deals with a case in the Jewish Aliyah during the Second World War. It is the case of the Yugoslav and Bulgarian branches of the Jewish Alcalay family from the town of Samokov, Bulgaria. Based on written oral personal memories and archival documents from Bulgaria and the Archive of Yugoslavia in Belgrade the short text tries to investigate the escape from Europe of Isaac Alcalay, chief rabbi of Ygoslavia and his family and the unsuccessful attempt to do so of his close relatives from Bulgaria – the family of Karl Zahari Alcalay who was son of Isaac Alcalay's first cousin Zahari Alcalay.